

TORE SELLBERG:

Till vinstens försvar

En nyligen utkommen bok av Danne Nordling ger bankdirektör Tore Sellberg, som är kritisk mot den i vissa delar, anledning att säga att boken i väsentliga avseenden är förträfflig. Vinst är något som alltför ofta bedöms som något fult eller rent av skamligt. Men både författare och kritiker säger ifrån: företag bör drivas med klar vilja till vinstmaximering, annars står de på osäker grund. En annan punkt där de båda också är överens gäller aktier och aktieäggande. Fondförslagen och annat som förekommer i debatten om aktier skall ses som de är, inte tillkomna för företagens skull utan som uttryck för vilja till makt.

Den som under de senaste 6–8 åren följt Danne Nordlings flitiga, men inte alltid välunderbyggda eller välformulerade skrivelser griper sig an hans bok "Vinsten och vinstbegäret" (Askild & Kärnekull) med inte alltför stora förväntningar. Läsningen av boken blir då en positiv överraskning. Det är i väsentliga avseenden en förträfflig bok över ett viktigt ämne, som i hög grad förtjänar att rättframt föras ut i debatten. Boken fyller rätt höga anspråk på pedagogisk uppläggning och framställning. Det ges en kort historisk introduktion av behandlingen, eller rättare sagt misshandlingen, av vinstbegreppet. Med undantag från Xenofon har de flesta från Aristoteles över Thomas ab Aquino till Marx och våra dagar fördömt vinsten på moraliska grunder. Den ekonomiska analysen av vinsten har helt uteblivit eller varit för torftig för att kunna ge vägledning. Ställningstagandena har helt styrts av allmän räntefientlighet och avskräckande tal om "ocker".

Författaren ger därefter en sammanträngd, men korrekt framställning av Marx's bisarra uppfattning av vinsten. Både ifråga om vinstens funktion och dess storleksordning har Marx en högst egenartad och verklighetsfrämmande föreställning. I ett särskilt appendix söker också författaren visa hur det förhöll sig med kapitaltillväxt, räntabilitet, löneandelens och kapitalandelens relationer m m i England på Marx's tid.

Vidare följer en historisk analys av vinsten och fattigdomen på 1800-talet. Man tycker kanske först att författaren härvidlag behandlar saker som är så självklara att det är en överloppsgärning, men vid närmare ef-

tertanke är man beredd medge att systematisk förvrängning och brist på historiska insikter utgör ett fullgott pedagogiskt motiv även för detta avsnitt.

Till själva kärnfrågan kommer författaren i del II, där han behandlar vad han kallar vinstens fem funktioner. Han behandlar ingående och systematiskt vinsten som drivkraft för den ekonomiska aktiviteten, vinsten som styrmedel för en efterfrågebestämd fördelning av ekonomiska resurser och produktion. Vidare behandlas vinsten som trygghetsfaktor och vinstens roll vid kapitalbildningen. Slutligen analyseras vinsten som inkomst.

Vinstens funktioner

Det är en utmärkt analys författaren härvidlag åstadkommer. Han tar upp den kritik som förekommit och förekommer beträffande dessa vinstens funktioner och presterar en rad motargument som övertygande visar att vinsten har klart positiva funktioner i dessa hänseenden. Det är knappast något egentligt nytt som här åstadkommes, men den systematiska genomgången och den konsekvent sammanhållna argumentationen lägger måhända en ny dimension till texten. Han medger att det för vissa funktioner kan tänkas substitut för vinsten, men skall vinstens väsentligaste uppgifter fullföljas måste det egentligen bli med medel som, vad de än kallas, till allt väsentligt har vinstens egenskaper.

Han kunde möjligen, enligt min mening, varit något mera utförlig och preciserad när det gäller vinsten som styrmedel. Man kan

troligen tänka sig mer eller mindre sofistikerade substitut för vinstens övriga funktioner, men när det gäller vinsten som styrmedel för resursallokering och efterfrågebestämt produktskapande är vinsten oersättlig. Därför gäller det också att inte sväva på målet när man talar om vinstmaximering. Det är endast när en klar vilja till vinstmaximering driver företagen, som avnämare och konsumenter kan vara förvissade om att de får den resursallokering som efterfrågan bestämmer och de produkter till de priser avnämarna vill ha. Det är när företagen får andra målsättningar än vinstmaximering – vad det nu kan vara – som avnämare och konsumenter behöver känna fruktan och osäkerhet.

Vinsten kan endast fullgöra sina funktioner om fri konkurrens råder. Den behöver dock ingalunda vara perfekt i läroböckernas mening. Denna förutsättning för vinstens funktioner ägnas inte någon större uppmärksamhet av författaren. Det tycker jag man kan beklaga. På det hela taget har vi fortfarande en konkurrensökonomi, men den är i vissa avseenden så illa medfaren att det bör observeras när man skriver en hel bok om vinsten.

Dels har vi alla de ingripande förändringar som ganska automatiskt äger rum i kraft av den offentliga sektorns tillväxt. Under krisförhållanden tillspetsas detta som vi alla fått bevittna de senaste åren. Dels har vi mera smygande och dolska former av ingrepp i det fria konsumtionsvalet som näringslivet självt åstadkommer. Förpackningsindustrin och distributionen lämnar var för sig och kombinerat utmärkta exempel på

detta. Förpackningsindustrin sluter avtal med distributörerna och tvingar sina förpackningar på konsumenterna, alldeles oberoende av de preferenser konsumenterna skulle visat vid ett fritt val. Distributörerna tvingar dessutom konsumenterna genom sina förpackningar att köpa mer av en produkt än de egentligen har behov av och önskar. Skall jag ha en pryl i en järnaffär t.ex., tvingas jag ofta att ta två eller flera exemplar av prylen ifråga även om det är så udda saker att jag inte kan föreställa mig att använda mer än just ett exemplar av prylen ifråga under hela min livstid. Detta kan kanske tyckas marginellt, men det är det långt ifrån. I verkligheten har stora delar av den moderna distributionen ensidigt utvecklats så att det fria konsumtionsvalet inskränkts och ett systematiskt slöseri med resurser åstadkommit.

Debattfrågor

I del III kommer författaren in på diverse frågeställningar av varierande intresse för själva huvudfrågans behandling. I tur och ordning behandlas frågor under rubriker som överskott eller utsugning, kapitalisternas vinster, kapitalvärdestegringen som förvillar, hur inverkar aktiernas värdestegring på välfärden, chansen till vinst, hur mycket kan vinsterna kapas, dela på vinsten, överta vinsterna. Det är visserligen frågor som anknyter till den aktuella debatten, men en del av dessa frågor kunde säkert utan större olägenhet utelämnats och andra hade troligen vunnit på en mera koncentrerad framställning.

Ibland försöker nog författaren i sin iver också att bevisa för mycket. När han tex hävdar att en icke realiserad värdestegring inte påverkar välfärdsfördelningen kan det i hög grad ifrågasättas. En värdestegring på aktier eller annat kan påverka såväl välfärdsfördelning som konsumtionsfördelning utan att värdestegring i och för sig behöver realiseras. Detta har vi i hög grad fått bevittna under 70-talet, där det framför allt varit värdestegringen på fastigheter av olika slag som bildat underlag till en annan välfärdsfördelning och en annan konsumtion än som eljest skulle varit möjlig. Utan att realiseras kan ju värdestegringen i normala fall utgöra underlaget för högre belåning och detta har utan tvekan omfördelade effekter på välfärd och konsumtion. Professor Lodin har i en artikel i Svenska Dagbladet framkastat att denna omfördelning till följd av fastighetsprisernas stegring torde belöpa sig till 25 miljarder om året, och det är troligen ingen överdrift.

Däremot kan man kraftigt understryka vad författaren framhåller, att det är egendomligt, om det verkligen är en fördelningsfråga man vill påtala, att man så helt fixerat sig vid de 6–7 % av den totala förmögenheten som aktier omfattar. Vore det verkligen så att fördelningssynpunkter vore avgörande skulle självfallet intresset i stället koncentreras till fastighetsområdet, som representerar merparten av nationalförmögenheten. Men det är uppenbart att allt tal om övervinster, fondförslag av skilda slag och annat i denna debatt inte är, som man låtsas, föranlett av intresse för fördelningen, utan av vilja till makt.

Författaren är emellertid väl förtrogen med den debatt som i dessa hänseenden förekommit under de senaste åren och man förstår att han varit frestad att koncentrerat framföra den analys och de argument han tidigare i spridda sammanhang givit uttryck för. Det är kanske också härvidlag så att *en* läsare kan tycka det är litet onödigt med framställningar som kan te sig självklara eller perifera, men okunnigheten på de flesta håll motiverar troligen det mesta författaren

har att säga även i den något splittrade sista avdelningen i boken.

Sammantaget kan det därför sägas att det är en nyttig bok Danne Nordling skrivit. Den bör genom sin pigga och systematiska argumentation ha stort läsvärde för dem som redan är förtrogna med frågeställningarna och ännu större för det stora flertalet, som städse avslöjar okunnighet och villfarelse inför frågor av denna art.

Slå ett slag för Svensk Tidskrift

Svensk Tidskrift ökar sin spridning, men kostnaderna för framställningen ökar också. Vi har inte råd till omfattande och dyrbara prenumerationskampanjer. Vi vädjar därför till vår läsekrets: Hjälpl oss att sprida Svensk Tidskrift! Tala med vänner och bekanta om den. Försök att intressera dem för tidskriften och för en prenumeration. Sänd in bilagda svarskort ifyllt, och vi kommer att till de föreslagna skicka ett nummer av tidskriften utan kostnad. Om vi på det sättet får nya läsare, blir det, hoppas vi, till glädje för dem. Och för oss blir det till nytta.